

15.4.26

לכבוד,
שר האנרגיה אלי כהן
השרה להגנת הסביבה עידית סילמן

נייר עמדת ארגוני הסביבה ובריאות הציבור - התנגדות נחרצת להעתקת פעילות בז"ן לנגב ולפגיעה בסגירת המפעלים הפטרוכימיים במפרץ חיפה

אנו, ארגונים האמונים על הגנת הסביבה ושמירה על בריאות הציבור, קוראים שלא לקדם את הצעת המחליטים להעתקת פעילות בז"ן והקמת בית זיקוק היברידי במישור רותם, ומצרים על כך שנושא זה שב ועולה לדיון, חרף העובדה שהצעות דומות נדחו בעבר בשל שיקולים תכנוניים, כלכליים, בריאותיים וסביבתיים.

כפי שיפורט להלן, הרעיון להקמת בית זיקוק חדש בנגב כבר נבחן בעבר ונמצא כבלתי כלכלי. מעבר לכך, קידום מהלך זה צפוי לעכב את סגירת בתי הזיקוק והתעשייה הפטרוכימית המזהמת במפרץ חיפה, לפגוע בתהליך שיקום מרכז המטרופולין, ולהוביל לנזקים סביבתיים ובריאותיים הן בנגב והן במפרץ אילת. להלן נימוקינו המפורטים:

חוסר היתכנות כלכלית

בשנת 2020 פורסם דו"ח של חברת הייעוץ הבינלאומית מקינזי¹. הדו"ח שהוזמן על ידי המועצה הלאומית לכלכלה, בחן חלופות שונות לפעילות בז"ן ואת כדאיותן הכלכלית, ובהן השארת הפעילות במתכונתה הנוכחית, סגירה מלאה, סגירה חלקית או העתקה למיקום אחר. ממצאי הדו"ח מצביעים על כך כי אין כדאיות כלכלית בהעתקת בז"ן לנגב, שכן מהלך זה צפוי לדרוש השקעה של לפחות 18 מיליארד ש"ח², סכום שכיום יש להעריך כי גדל משמעותית. לעומת זאת, סגירת בז"ן על פי הדו"ח תניב למדינה עשרות מיליארדי שקלים.

עוד יצוין כי על בסיס המלצות דו"ח מקינזי לביזור משק האנרגיה ולסגירת בז"ן, התקבלה החלטת ועדת המנכ"לים לסגירת בז"ן³ ובהמשך לה החלטת ממשלה 1231 להבראת מפרץ חיפה ולהיערכות משק האנרגיה⁴ לסגירת בית הזיקוק בחיפה ללא צורך בהקמת בית זיקוק חלופי. לאור זאת, יש לתעדף השקעות ממשלתיות המקדמות רווח כלכלי לצד תועלת סביבתית ובריאותית ולא כפי שמוצע בהצעה החדשה.

בלימת היערכות משק האנרגיה וסגירת בז"ן

החלטת ממשלה 1231 הובילה לתכנון תמ"א 75, שגם אושרה בממשלה הנוכחית⁵ ומבוססת על מעבר לאחסון תזקימים ולהיערכות לייבוא, ולא על הרחבת כושר הזיקוק המקומי. ההצעה להקים בית זיקוק חדש סותרת את ההיגיון התכנוני של אותה החלטה ואף מובילה לפתיחה מחדש של הנחות יסוד שכבר הוכרעו לאחר תהליך ממשלתי סדור וארוך שנים. כבר כיום ניתן לספק את צריכת התזקימים של ישראל באמצעות המסופים הימיים באשקלון, אשדוד וחיפה, המיכול הקיים, שאף מופיע כהצעה לשלב הביניים בדוח ועדת המנכ"לים⁶, המקשר הימי ובית זיקוק הקיימים באשדוד ובנוסף ישנו רציף התזקימים החדש אשר בהקמה בנמל המפרץ חיפה.

יתרה מכך, ההחלטה צפויה ליצור מציאות דה פקטו שבה בז"ן לא תיסגר עד להקמת בית זיקוק חדש, מה שיבלום באופן מוחלט את הליך הסגירה. בנוסף, החלטה להקים בית זיקוק חדש תעכב ואף תסכל את

¹ https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/backplus270421/he/news_file_rem260421.pdf

² <https://www.calcalist.co.il/articles/0,7340,L-3833614,00.html>

³ https://infospot.co.il/n/Discontinuation_of_BAZAN_in_the_next_decade

⁴ https://www.gov.il/he/pages/dec1231_2022

⁵ <https://www.ynet.co.il/economy/article/bj00k2ovlt>

⁶ https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/support_files_2021/he/Gov_Docs_haifa_rec070621.pdf

הקמת מיכול התזקיקים המתוכנן, דבר שיביא להנצחת אחסונם במתחם בז"ן ולא יאפשר את קידום הליך ההבראה עד לתום הקמת בית הזיקוק החדש והכרזה על כשירותו התפעולית המלאה.

חיזוק העצמאות האנרגטית של ישראל יושג בראש ובראשונה באמצעות האצת המעבר לאנרגיות מתחדשות והפחתת התלות בדלקים פוסיליים מיובאים. בהקשר זה, הקמת בית זיקוק חדש אינה מהווה מענה לקידום עצמאות אנרגטית, שכן ממילא משק הדלקים בישראל נשען על יבוא נפט גולמי, בהיעדר מקורות הפקה מקומיים. לפיכך, קידום תשתיות לייצור אנרגיה מתחדשת ולהגברת יעילות אנרגטית הוא הצעד המהותי והעקבי לחיזוק ביטחון האנרגיה של המדינה לאורך זמן

להשלמת תמ"א 75 על כלל היבטיה קיימת חשיבות מכרעת למשק ולמדינה, ויש להאיץ את יישומה. לפיכך, על המדינה להימנע מקידום מהלכים העלולים לפגוע בכך.

סיכונים ביטחוניים

המלחמות "עם כלביא" ו"שאגת הארי" המחישו, למרבה הצער, את הסיכון הביטחוני והאיום האסטרטגי הכרוכים בהפעלת בתי זיקוק בלב אוכלוסייה אזרחית, ואת הצורך הדחוף בסגירת בז"ן במפרץ חיפה בהקדם האפשרי, לשם מניעת אסון חמור בהרבה. במהלך המבצעים נפגע מתחם בז"ן מספר פעמים כתוצאה מתקיפות איראניות. במסגרת "עם כלביא" אף הושבת המתחם כולו בעקבות פגיעה ישירה, אשר הובילה להרס בלתי הפיך של מרכז האנרגיה והדוודים באתר.

הוכח מעבר לכל ספק כי תלותו של משק הדלקים בישראל בבז"ן מסכנת את הרציפות התפקודית, ויוצרת "ימצב של פגיעה אנושה באספקת הדלקים למשק"⁷ בעת הפסקת פעילות המפעל בשל מימוש תרחישי ייחוס ביטחוניים כפי שחוינו. הפגיעה במתחם במהלך "עם כלביא", אשר הובילה למותם הטרגי של שלושה עובדים, ממחישה זאת היטב. בעקבות האירוע נרשמו פליטות חריגות בהיקפן של מזהמים, ובהם בנזן – חומר מסרטן ודאי – ברמות הגבוהות פי מאה מהשגרה⁸. פגיעה חמורה יותר עלולה להביא לנזק ביטחוני, אנרגטי ובריאותי חמור אף יותר. יתרה מכך, הקמת בית זיקוק חדש במישור רותם, באזור המרכז תשתיות אסטרטגיות רבות – ובהן תעשייה כימית, כריית פוספטים ופצלי שמן ותחנת כוח פרטית בהיקף משמעותי – צפויה להגביר את פגיעותו הביטחונית של משק הדלק. גם באזור התעשייה נאות חובב שבדרום אירעו מספר מקרים של נפילת טילים או רסיסים, אשר הובילו לפגיעות ולשריפות. מכאן, כי הסיכונים הכרוכים בפגיעה בתשתיות מסוג זה במהלך עימות צבאי אינם ייחודיים לצפון הארץ, אלא מתקיימים גם בדרומה.

לעומת זאת, ישנו יתרון מובהק לביזור משק האנרגיה שכן הפגיעות של מתקני האנרגיה יורדת דרמטית. הדוגמא הטובה ביותר לכך היא העובדה כי במבצע "עם כלביא", עם השבתת בז"ן ושבעות לאחר מכן, למרות שגם בית הזיקוק באשדוד היה מושבת, משק הדלקים הצליח להתמודד בזכות יכולת יבוא תזקיקים ולא היה מחסור בדלקים. ההקמה המתוכננת של אתרי אחסון תזקיקים וגפ"מ במכלים ממוגנים תת קרקעיים תחזק את שמירת רציפות משק האנרגיה ותספק את הצורך הביטחוני והמשקי במצבי חירום.

נזקים בריאותיים

על פי מחקר שפרסם משרד הבריאות יחד עם המשרד להגנת הסביבה, עד כ- 6,100 ישראלים מתים מדי שנה מזיהום אוויר - אדם כל שעה וחצי!⁹ מדובר ביותר מכלל חללי מלחמת "חרבות ברזל" ונפגעי פעולות האיבה, יחד עם המתים מתאונות דרכים גם יחד. תחשיב זה הוא מינימליסטי ומבוסס על בחינת שלושה מזהמים בלבד, מתוך עשרות.

⁷ מכתב מנכ"ל משרד האנרגיה יוסי דיין למנהל התכנון, 6.6.2025

⁸ https://www.calcalist.co.il/local_news/article/hyitq11bl

⁹ https://www.calcalist.co.il/local_news/article/sktoptv001e

לתושבי מדינת ישראל, הנזק הבריאותי הינו מהותי. הנזק לתושבי מפרץ חיפה מהתעשייה הפטרוכימית הוא בלתי נתפס כבר היום. בדו"חות הלמ"ס האחרונים, בבחינת מדד הבריאות 'שיעור הסרטן הממוצע הכלל ארצי בעיריות ומועצות מקומיות עם 20,000 תושבים ויותר', בשני המדדים גברים ונשים - ערכי התחלואה של ערי מפרץ חיפה ממוקמים מעל הממוצע הארצי.¹⁰ על-פי נתוני משרד הבריאות, היארעות סרטן חודרני במפרץ היא הגבוהה בישראל מעל הממוצע בקרב נשים וגברים - נפת חיפה מתבלטת באדום בכל סוגי הסרטן ובמשך כל פרקי הזמן שנסקרו.¹¹ היארעות סרטן ריאה גבוהה פי 17.7 בקרב בני 65 ומעלה המתגוררים בסמוך לחוות מכלים ביחס לאלו המרוחקים והיקף תחלואת כלי הדם והלב גדול וקשורה בקשר סיבתי לחשיפה לזיהום האוויר במפרץ חיפה. בנוסף, היקף אשפוז ילדים בעקבות מקרי אסתמה קשים הוא פי 2.32 מהממוצע הארצי.¹³ כל עיכוב בפינוי המפעלים משמעותו נזק בריאותי נוסף לשנים ארוכות לתושבי המפרץ.

במידה ויוקמו מפעלי זיקוק חדשים, הם צפויים להפוך למקור זיהום נוסף בערים וביישובים הסמוכים כגון ערד ודימונה, הנמצאים בטווח של כ-30 ק"מ בלבד ולהוביל לעלייה בתחלואת התושבים ובמיוחד בקרב אוכלוסיות רגישות. הנגב לא יכול להפוך להיות "החצר האחורית" של המדינה.

נזקים סביבתיים ואקלימיים

הצעת החלטה זו מחייבת הקמת תשתיות חדשות לשינוע נפט ממסופי הנפט הקיימים למישור רותם ושינוע תזקימים ממישור רותם לכל הארץ. יש למנוע בכל מקרה את הרחבת שינוע הנפט דרך מפרץ אילת בשל רגישותו וחשיבותו הסביבתית והכלכלית לאילת. זיהום נפט במפרץ אילת יחריב את התיירות לאילת, החיוני לכלכלת העיר, למשך שנים. בנוסף, עלות צינור חדש מהדרום הערבה עד למישור רותם נאמדת במאות מיליונים, ויפגע באזורים בתוליים של הערבה ומזרח הנגב.

לא ברור על בסיס אלו הנחות יסוד נקבע אזור מישור רותם כמתאים ביותר להכלת פעילות מתחם בז"ן, כאשר לא נבדקו כלל היבטים סביבתיים לרבות השלכות של זיהומי קרקע ומים, כפי שקיימים במפרץ חיפה. דו"ח המפ"ס האחרון מצא כי במישור רותם חלה עלייה נוספת בפליטות חומרים מסרטנים לאוויר.¹⁴ הקמת תשתית פטרוכימית חדשה באזור תוביל להרס נרחב של שטחים פתוחים - בהיקף של אלפי דונמים – וכן הקמת קווי דלק חדשים, שלהם השלכות סביבתיות אדירות.

לבסוף, החלטה להעתיק בז"ן והקמתו מחדש מנוגדת למדיניות הממשלה לקידום אנרגיה מתחדשת ולהפחתת פליטות מזהמים ב-27% עד 2030, אשר נקבעה בהחלטת ממשלה 171 ואיפוס פליטות פחמני בשנת 2050. אין שום היתכנות לעמידה ביעדים אלו כאשר בעשורים הבאים, אם תאושר ההחלטה, תהיה עלייה בפליטות. חשוב לציין כי אותם יעדים מעוגנים בחוק האקלים הממשלתי אשר סיים הכנה לקריאה שנייה ושלישית בוועדת הפנים והגנת הסביבה בכנסת.¹⁵ אי עמידה של ישראל ביעדי האקלים הבינלאומיים (NDC's) תפגע במעמדה של מדינת ישראל כחברת OECD מפותחת.

בשל הטיעונים הנ"ל אנו מתנגדים נחרצות להצעת ההחלטה ודורשים להסירה מהפרק באופן מיידי.

בברכה,
מגמה ירוקה
עמותת צלול
מנקים את מפרץ חיפה
עמותת שומרי הבית
אזרחים למען הסביבה

¹⁰ דו"ח למ"ס פרופיל בריאותי חברתי של היישובים בישראל - תחלואה בסרטן

¹¹ נייר עמדת משרד הבריאות בנושא תחלואה במפרץ חיפה

¹² עדכון היארעות סרטן בישראל לפי נפות

¹³ https://www.gov.il/he/pages/13122018_3

¹⁴ https://www.gov.il/BlobFolder/reports/prtr_report/he/prtr_presentation-2024.pdf

¹⁵ <https://main.knesset.gov.il/news/pressreleases/pages/press04.12.24sx.aspx>